О.Ф. Новікова,
Л.Г. Мельцер

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Л.М. ЄМЕЛЬЯНЕНКО “СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОМІНАНТИ ЛЮДСЬКОГО І ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ”

Серед стратегічних пріоритетів України тривалий термін визначається економічне зростання, досягнення високого рівня та якості життя населення, соціальна орієнтація економіки та інноваційний розвиток. Монографія[1] Л.М. Ємельяненко в різних аспектах, із високим ступенем теоретико-методологічного обґрунтування та практичною спрямованістю до прийняття якісних управлінських рішень у визначених пріоритетних напрямах соціально-економічного розвитку України, досліджує стан, можливості й умови сполучення людського та технологічного розвитку в контексті досягнення соціально-економічних орієнтирів України, що є новим і актуальним науковим напрямом.

Зазначена монографія охоплює широке коло найскладних завдань розвитку країни. Їх оцінка здійснюється через призму перебігу світової фінансово-економічної кризи. Автором реалізовано спробу дослідити людський і технологічний розвиток України окремо й у взаємозв’язку. Л.М. Ємельяненко досліджує означені проблеми в теоретичному і практичному вимірюваннях. Аналіз охоплює глобальний, національний і регіональний рівень, що в багаторівневій системі дає повноту уявлень і забезпечує системний підхід.

Робота Л.М. Ємельяненко демонструє високу освіченість та інформованість автора, яка залучає до аналізу сучасні світові методичні підходи, оперує рейтингами міжнародних організацій, що дає змогу всебічно зіставити рівень України за багатьма показниками соціально-економічного розвитку.

Основний висновок, який зроблено автором, полягає в тому, що технологічний розвиток є важелем розвитку людського, тобто наголошено на сподіванні на можливості науково-технічного прогресу (хоча й попереджено про небезпеку технократичного тоталітаризму – с. 205). На думку автора, роль домінант виконують соціально-економічні чинники, які забезпечують технологічний і суспільний прогрес. Основною метою Л.М. Ємельяненко вважає розвиток людини, її інтелектуальних якостей, формування людини-творця, для чого необхідне створення відповідних умов. Оптимізм автора щодо можливостей досягнення цієї мети ґрунтується не тільки на прекраснодушних ідеях мислителей минулого. Ураховано також складний шлях людства, зокрема України, до забезпечення гідного життя більшості населення. Цілі людського та технологічного розвитку тісно пов’язані з вибором і утвердженням соціально-політичного устрою, який має найбільше відповідати інтересам і очікуванням найменш захищених країн і верств населення.

Автором висловлено надію на регулюючу роль глобальної етики і відповідальності, які забезпечуватимуть глобальну сталість через глобальну справедливість (с. 208-209).

[1] Ємельяненко Л.М. Соціально-економічні домінанти людського і технологічного розвитку України / Лариса Михайлівна Ємельяненко / За ред. В.В. Онікієнка. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2009. –

© Новікова Ольга Федорівна – доктор економічних наук, професор;
Мельцер Людмила Германівна – кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник.
Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк.

ISSN 1562-109X

Структура роботи є логічною і, на наш погляд, вдалою. У першому розділі подано теоретичний аналіз змісту людського і технологічного розвитку. Викладення методичного обґрунтування й опис інструментарію вимірювання людського і технологічного розвитку наведено в розділі 2. Дослідженню чинників людського і технологічного розвитку України на сучасному етапі присвячено розділ 3. У ньому автор на основі глибокого статистичного аналізу дає оцінку сучасним реаліям людського та технологічного розвитку України. Окремо висвітлено національні перспективи підвищення людського і технологічного розвитку (розділ 4). Завершує роботу великий перелік літератури (понад 300 найменувань), яка є гарним додатковим джерелом інформації з визначеної проблеми.

Позиція Л.М. Ємельяненко – це, безсумнівно, захист національних інтересів України. Автор неодноразово наголошує на розбіжності інтересів вітчизняної економіки, її виробників і зарубіжних організацій, держав. Цей момент є принциповим через започаткування стратегій євроінтеграції.

Багато уваги в роботі приділено впливу глобалізаційних процесів на досліджувані явища. Глобалізація поширює перелік свобод, до яких прагне сучасна людина, а зворотньою стороною цього є “відтік мізків”, ідеологічна, культурна уніфікація, формування глобального капіталістичного класу, вільного від необхідності дбати про національні інтереси.

Інші чинники людського та технологічного розвитку, які досліджено автором, – це інтелектуальний потенціал і інноваційний важіль технологічної модернізації економіки. У роботі також йдеться про небезпеки і ризики існуючого стану державного управління інноваційно-технологічним розвитком України (с. 364), що є системним обґрунтуванням для прийняття управлінських рішень з їх попередження та мінімізації.

Дискусійними, на наш погляд, є положення щодо необхідності безпосереднього переходу України від індустріалізму до постіндустріалізму. Так, наприклад, провідні російські економісти наголошують на вагомості неоіндустріалізму, що є більш прийнятним і природним для держав-індустріальних велетнів, якими є і Україна, і Росія. Постіндустріалізм виступає лише як принада, гасло, а, врешті-решт, його вміло використовують для виправдання руйнування вітчизняної промисловості.

Також викликає сумніви правомірність покладання надій на бізнес, зокрема на великі корпорації, у справі інноваційного прориву. У розвинених країнах саме держава фінансово й організаційно забезпечує стратегічні напрями. Вітчизняний бізнес не зацікавлений у довгострокових проектах із високим рівнем ризику.

Характеризуючи людський потенціал як найвагомий чинник людського і технологічного розвитку, автор дає підстави для подальших досліджень, спрямованих на культурні, духовні, світоглядні ознаки українського соціуму, тобто ціннісний аспект. Без цього можна сприяти формуванню “біороботів”, які є ідеальними робітниками і споживачами. Робота значно виграла б при використанні соціологічних вимірів людського розвитку, зокрема індикаторів щастя, які вже кілька років використовуються в міжнародних порівняннях, або соціального самопочуття (моніторинг Інституту соціології НАН України).

Звертає на себе увагу розділ із методичного забезпечення вимірювання людського та технологічного розвитку (с. 109-207). Ці аспекти викладено з урахуванням міжнародних стандартів і національних пріоритетів. Автор добре володіє інформаційною базою міжнародних досліджень. Наведені дані свідчать про значне відставання України за різними напрямами розвитку. Утім Л.М. Ємельяненко зазначає, що індекси конкурентоспроможності мають переважно політичний характер, що ставить під сумнів виваженість і надійність подібних оцінок. Тільки один факт, що одна чверть світової чисельності сертифікованих програмістів мешкає в Україні (с. 365), спростовує

віднесення України до найбільш відсталих держав світу.

Науково обґрунтованим є аналіз сфери науки з позицій її впливу на формування і використання інтелектуального потенціалу.

Новизна дослідження полягає в самому зіставленні людського та технологічного розвитку України та її регіонів. Наведені дані свідчать про занепад людського потенціалу, що вже сьогодні несприятливо впливає на перспективи технологічного розвитку (наприклад, міграція висококваліфікованих працівників, відсутність навчальних закладів, які б забезпечили приплив молодих фахівців у виробництво). Автор забезпечив розвиток понятійно-категоріального апарату, ним запропоновано визначення таких понять, як "інноваційна економіка", "інноваційно-технологічний розвиток", обґрунтовано доцільність використання різних видів інтелектуальної ренти (с. 173), розкрито сутність та вимір критичної маси інтелектуального потенціалу (с. 304-305). Л.М. Ємельяненко обґрунтовано та системно розкрито необхідність і зміст національної концепції інноваційно-технологічного розвитку в контексті активації людського фактора. Нею запропоновано застосування форсайт-методології у стратегічному управлінні та реалізації соціально спрямованої стратегії інноваційного розвитку регіонів. Важливим чинником інноваційного зростання автор вважає Національну інноваційну систему. Обґрунтовано доцільність створення Міністерства технологічного розвитку з важливими функціями.

На перетині людського та технологічного розвитку Л.М. Ємельяненко акцентує увагу на соціальній інноваційній діяльності й соціоінноваційній інфраструктурі (с. 345), що безсумнівно є вагомим елементом новизни проведеного дослідженння. Цим наголошено важливість становлення соціального капіталу в інноваційному процесі.

Значну увагу приділено регіональним аспектам людського та технологічного розвитку. Л.М. Ємельяненко вказує на диференціацію регіонів за цими напрямами, що потребує більш адресного управління ними. Водночас автором зроблено висновок про низьку ефективність усієї системи управління економікою, яка є перешкодою розвитку людського та технологічного потенціалу з початку перебудови в Україні у 90-х роках XX ст. (с. 353).

Книга спонукає до продовження розмови, подальших пошуків і узагальнень, вона ініціює нові ідеї та діяльність щодо їх реалізації.

У підсумку зазначимо, що монографія Л.М. Ємельяненко "Соціально-економічні домінанти людського і технологічного розвитку України" є вагомим внеском у наукове забезпечення формування системи управління людським та іноваційним розвитком України, а також системи національної безпеки щодо соціальної та науково-технологічної сфер. Вона дає глибокий аналіз проблем, розкриває особливості сучасного інструментарію міжнародних порівнянь, дає змістовні пропозиції щодо виходу України на гідний рівень соціального життя із залученням інноваційних чинників.

Книга знайде свого зацікавленого читача серед науковців, представників органів законодавчої та виконавчої влади, громадських організацій, освітян, аспірантів.

Автору доцільно продовжити наукові дослідження у визначеному напрямі й окреслити перспективні проблеми і зацікавити читача у їх розв'язанні. Це сприятиме консолідації зусиль фахівців у комплексному вирішенні проблем людського та технологічного розвитку.